JAKOV TOMASOVIĆ

ŠESDESET GODIŠNJICA KNJIŽEVNOG RADA

1898 - 1958

Branko Fojnović

JAKOV TOMASOVIĆ

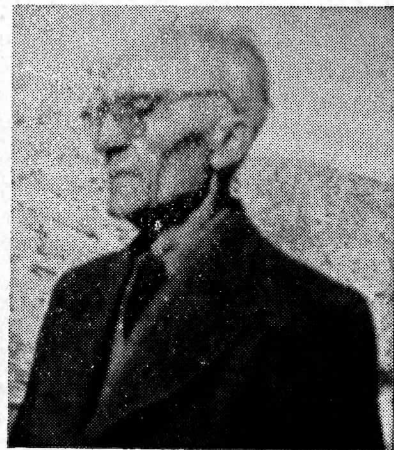
ŠESDESET GODIŠNJICA KNJIŽEVNOG RADA

1898 - 1958

P O S V E T A.

"U POČAST I IZ POŠTOVANJA PREMA SVOME STRICU PRIGODOM NJEGOVE ŠESDESETGODIŠNJICE KNJIŽENOG RADA."

ANDJELKO TOMASOVIĆ

SLIKA BOŽJA

Stara je mudrost, da je čovjek slika božja.

Promatram ovu sliku i dozvoli mi Veliki Majstore, da o njoj izrečem svoje nestručno, ali iskreno, mišljenje! Meni se, naime čini, da na njoj veoma rdjavo izgledaš!

Iz zbirke „Mrazove sotnice"

Predgovor

Nekada je potrebno u samome uvodniku dotaknuti se svih važnijih misli o kojima je pisac jedne zbirke pjesama, na sebi svojstven način, izlio dušu i svoje osjećaje iz visina ljudskog duha. Ponekad je potrebno istaknuti značenje svakog poglavlja, da bi se čitatelja privuklo na sabrano i misaono čitanje jednog književnog djela.

Veseo sam, što u ovoj sažetoj i maloj zbirci pjesama i crtica nije potrebno da se poslužim gornjom metodom. Predmet je sam po sebi zanosan i pristupačan i vjerujem da ga nitko neće naći neukusnim i suviše ozbiljnim, iako razčlanjene misli pjesnika uvijek vode dubljem i ozbiljnom duhovnom razmatranju. Ova mala zbirka, koju objavljujem je jedan dio iz zbirke do danas neobjavljenih radova književnika JAKOVA TOMASOVIĆA. Tko ga je već do sada sreo, lako će ga opet prepoznati čitajući njegove najnovije radove, a nepoznaniku će biti brzo poznat. Kroz sve njegove pjesme ističe se oštrina zapažanja, iz čega slijedi kritika bez privjeska a od kuda izvire snažna smisao odgoja.

Iz kratke autobiografije pisca jasno se ocrtava svrha njegova života, skromnost, ponos i dostojanstvo. Svi napori i izlijevi njegove duhovne i fizičke snage formulirani su u jednoj jedinoj rečenici: "Moji vodeći ideali jesu: vjera u Boga, ljubav prema Hrvatskoj i duboka smisao za čovještvo."

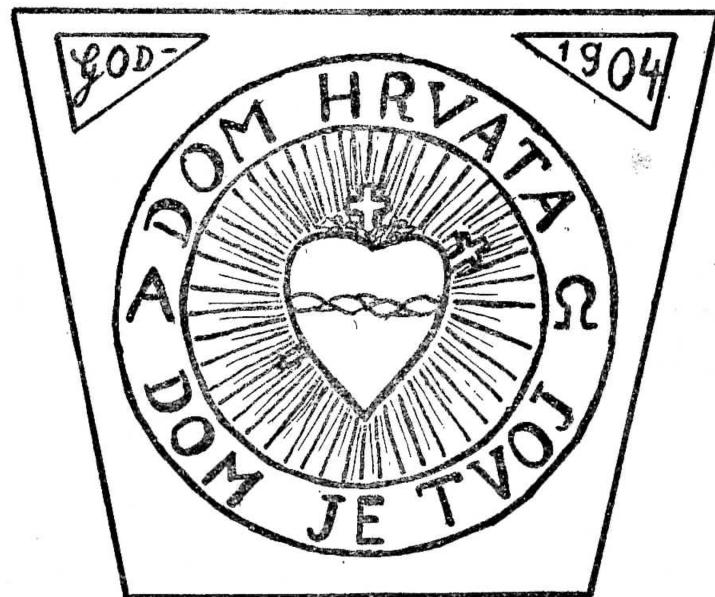
Ova visoka etička vrlina duboko je usadjena u staroj hrvatskoj seljačkoj obitelji. Motto, kojeg je njegov otac isklesao, po nacrtu onda mladog književnika, simbolizira prošlost, tumači i vodi potomstvo u budućnost. (Vidi st. 7)

Životni put i položaj Jakova Tomasovića kao književnika najslikovitije su prikazani u njegovoj autobiografiji i crtici "MECENA".

Ovih nekoliko izvadaka iz mnogih zbirki - od kojih je većina do danas ostala neobjelodanjena - predstavljaju samo mali dio ogromnog stvaralačkog rada vrijednog i čestitog svečara. U isto vrijeme, ovo bi mogla biti i podstreka svima Hrvatima da je potrebno posvetiti ozbiljnu pažnju kulturnim radnicima, jer su oni najznačajniji predstavnici narodne duše. osjećaja, intelektualne razine i moralno-etičkih vrlina jednoga naroda.

U Londonu,
na dan sv. Jakova 1957.

Andjelko Tomasović

Iz zbirke “MRAZOVE SESTRICE”

MECENA

Moj dobar znanac i hrvatski književnik, stežući remen oko pasa i naturivši na ledja dug, izdao u vlastitoj nakladi zbirku svojih pjesama. Knjigu je domaća književna kritika obasula hvalama i divljenjem.

Sreo sam u tom vremenu ovoga dragog znanca, čestitao mu na uspjehu i zapitao ga, kako ide s prodajom knjige.

On, mjesto izravnog odgovora, povuče iz džepa pismo i pruži mi ga:

— Najprije pročitaj ovo!

Otvorio sam i pročitao:

"Dragi moj prijatelju! Radujem se tvome uspjehu. Nu ti bi me još više obradovao, kad bi mi poslao na dar jedan primjerak svoga djela, Ta znaš, da sam ja stravstven ljubitelj naše lijepe knjige. — Unaprijed ti hvala! Tvoj odani N. N."

Razumio sam znanca i nisam tražio daljeg obavještavanja. Ovo mi je pisamce reklo sve. Čudi me samo, što ovaj stravstveni ljubitelj naše lijepe knjige, inače i dobro situiran gazda, nije svome potpisu dodao i titulu: mecena!

Autobiografija

Rodjen 26. I. 1882. od seljačkih roditelja u selu Kučićim kod Omiša. Prvu mladost proveo, kao i ostala seoska djeca, pomažući svojima prilaganijim poslovima. Slobodan i bezbrižan.

Slast te djetinje slobode, prirodjene i duboko osjećane, nije se izgubila kroz čitavi mi život. Ona mi je zasladjivala sve crne i teške časove, kojih je bilo dosta. Ona je bila čvrsti temelj, na koji sam uvijek dozidavao novo kamenje.

Čitati i pisati učio sam od svakoga, koji je nešto znao, bez škole i bez sistema (Kučiće još nije imalo osnovne škole), a iz knjiga, koje nisu uvijek bile školski učbenici.

Knjigu sam zarana zavolio. Mogao sam zaboraviti, da u pastirsku torbu strpam ručak, ali knjigu nikada.

I takova me roditelji poslaše u splitsku gimnaziju. Izdržao sam tri godine školsku disciplinu, pa otkazao dalje školovanje. S dobrim školskim svjedočbama vratio se u selo, u slobodu, i prihvatio se bez oklijevanja mašklina i motike, a da se knjige i čitanja nisam odrekao.

I tako je projurilo novih deset godina. Dorastao do momka i, kao stariji sin, do ženidbe. Došao u sukob s primitivizmom i zastarjelim običajima, pa htio ženitbom unijeti u gospodarstvo bar nešto civilizacije i savremenosti. Uzalud!

Povrijedjen u svojim nazorima i slobodi, ostavih kuću i polje zauvijek i otselih na Rijeku. Tamo se zaposlio kao privatni činovnik, oženio se iz gradjanskih krugova (žena Josipa Pasquotti, talijanka iz Zadra, po majci u lozi sa glasovitim učenjakom Cezarom Cantu).

Uspostavio vlastitu obitelj. Deset godina na Rijeci bilo bi se produžilo do daleka, da me nije Prvi svjetski rat prisilio, da potražim glavi sigurnije zaklonište. Doselio sam u svoju općinu, u Omiš, i ovdje otvorio vlastitu knjižaru i papirnicu. Taj sam posao vodio punih trideset godina; sve dok nije nova republička Jugoslavija dokinula privatnu trgovinu.

Od tada promatram let galebova nad omiškom plažom. Poreza ne plaćam, čekova ne potpisujem, provalnika se ne plašim . . .

Pisati sam počeo rano. U svojoj šesnaestoj godini, 1898., štampao sam prvu svoju pjesmu. (Pseudonim: "Cetinski mlinar"). Od tada više nisam prestao pisanjem, pa ću iduće godine, 1958., slaviti (ako uopće bude kakova slavlja), 60. godišnjicu svoga književnog rada. Stvarao sam samo sitnije književne radove: novelice, crtice, putopise, recenzije i pjesme. Najviše pjesme. Posebno nisam objavio mnogo, ali je malo naših književnih i kulturnih časopisa, pa i političkih novina do konca Drugog svjetskog rata, u kojima kroz ovo skorih šesdeset godina književnog rada nisam štampao makar što. Veći dio mojih radova je još u rukopisu.

Koliko to sve vrijedi ja ne mogu reći. Za taj su sud pozvani kompetentniji. Nu vrijednost moga rada neće se umanjiti, ako upozorim na nesvakidašnji slučaj, naime da je ovo rad jednog — samouka.

*

Ne pripadam nijednoj književnoj školi ili struji. Ono što valja i što je zdravo, uvijek je savremeno. Mnoga djela kojekakovih i z a m a su kao jutarnja rosa na

lišću proljetne trave, koju prvi zraci sunca pretvore u laganu maglicu.

Moji vodeći ideali jesu: vjera u Boga, ljubav prema Hrvatskoj i duboki smisao za čovještvo.

Etička načela, ukorijenjena atavistički u sve moje životne nerve, moja je prethodnička zastava. Etika je majka estetike.

Motto, pod kojim sam izdao prvu svoju zasebnu publikaciju "Skromni cvijetak" uzeo sam iz djela talijanskog mislioca Giusti-a, koji glasi: "Scriver un libro è meno che niente, se il libro scritto non rifa la gente! (Napisati knjigu manje je od ništa, ako napisana knjiga ne popravlja svijet!) I ovaj bih motto mogao postaviti u svako svoje djelo.

*

Do sada su posebno izdana ova moja djela:

"S k r o m n i c v i j e t a k". Vlastita naklada. Tisak Antuna Scholza, Zagreb, 1903. U pučkom desetercu opjevano 15 otajstva sv. ružarja.

"S a J a d r a n a d o G a v e" — Putopis. Naklada o.o. Kapucina na Rijeci. Tisak P. Battara, Rijeka, 1909.

"G l a s i i u z d a s i". Pjesme. Vlastita naklada. Tisak "Miriam" - Rijeka, 1910.

"K o p r i v e" — Crtice. Vlastita naklada. Tisak Trgovačke Tiskare, Rijeka, 1912.

"L o r e t o" — Putopis. Tisak i naklada "Miriam" — Rijeka, 1913.

"U o l u j i" — Novele, crtice i zapažanja iz Prvog svjet. rata. Tisak i naklada "Miriam", 1917.

"Omiš" — Monografija — Vl. nakl. - 1932.

"S puta i raspuća" — Crtice i putopisi. Vlastita naklada, Split 1918.

Nadalje: 4 hagiografije u nakladi "Miriam" i to: Život sv. Ante Padovanskoga, Ivana d' Arc, Tereza Malog Isusa i Gema Galgani.

*

Saradjivao u kalendarima: "Danica" — Zagreb; "Seljačka sloga" — Zagreb; "Dobri Pastir" — Sarajevo; "Almanah Gospe Lurdske" — Rijeka; "Milišićev kalendar" — Split; "Istarska Danica" — Pazin.

*

Saradjivao u književnim i kulturnim periodicima:

Hrvatska Prosvjeta	— Zagreb	Mi	— Osijek
Savremenik	— Zagreb	Književni prilog	— Osijek
Luč	— Zagreb	Slavonija danas	— Osijek
Selo i grad	— Zagreb	Zadarska revija	— Zadar
Istina	— Zagreb	Mladi Hrvat	— Opatija
Narodna zaštita	— Zagreb		
Seljačka sloga	— Zagreb	Obitelj (druš. sv. Jeronima)	— Zagreb

*

Saradjivao u novinama:

Hrvatska straža	— Zagreb	Hrvatska obitelj	— Rijeka
Novosti	— Zagreb	Riječke novine	— Rijeka
Globus	— Zagreb	Il Quarnero	— Rijeka
Hrvatski dnevnik	— Sarajevo	Riječki glasnik	— Rijeka
Narodni list	— Zadar	Novo doba	— Split

Pučki prijatelj	— Zadar	Narod	— Split
Neven	— Subotica	Slobodna Dalmacija	— Split

(bilo bi još, ali se ovog časa ne sjećam imena)

*

God. 1911. na Rijeci pokrenuo, izdavao i uredjivao (i saradjivao) polumjesečnik za zabavu i pouku "Obitelj", koji je izlazio 2 godine. — Isto tako god. 1928. u Omišu pokrenuo, izdavao, uredjivao (te u njemu obilno saradjivao) mjesečnik za književnost i kulturu: "Jadranska Vila" — Ovaj je list izlazio neprekidno 10 godina.

*

Uza svu razbacanu saradnju najveći (a i najbolji) dio mojih radova još je u rukopisu. Medju tolikim sitnijim opusima nabrajam samo glavnije:

"Točke i zarezi". — Pjesme.

"Bilješke na rubu". — Pjesme.

"Masline i palme". — Pjesme religioznog karaktera.

"Jadranski akvareli". — Pjesme.

"I seki i braci" — Pjesme za malu djecu.

"Moje selo". — Zbirka novelica sa gradivom uzetim iz života mojih Kučićana.

"Pregršt iverja". — Novele.

"Mrazove sestrice. — Crtice.

*

Ako se čovjek malo ozbiljnije zamisli nad svim ovim naslovima, priznati će, da, uza sav teški napor oko

održanja golog života i oko podizanja vlastite obitelji, sâm i bez ičije pomoći, nisam dangubio ni na duhovnoj njivi. Očekivalo bi se, da ću pred sobom vidjeti barem zahvalnu domovinu. Nu, danas, u dubokoj starosti, mogu da dignem svoj glas: moneta što se zove priznanje, zahvalnost ili nagrada, u praksi mi je potpuno nepoznata.

Iz zbirke "BILJEŠKE NA RUBU"

PJESNIK

U dugom godina nizu
dušu je svoju gazio
kao orguljski mijeh,
uz tudju plačući bol.
I srce je lomio živo,
te parčad dijelio svakom
i tudju tažio glad . . .

A kad je umoran stao
uz ogradu, gdje prestaje put,
i teške spustio vjedje,
da više ne gleda stazu,
kojom je prošao smjelo,
iz dalji dospje mu k uhu
bahantski kihot i krik:
gle, i taj bijaše lud ! . .

RAZGOVOR
S MOJOM CIPELOM

Dosta je bilo hodanja
po stazama svakojakim!
Je li nam slobodno stati,
makar i časak samo,
cipelo moja,
obrano u zlu, u dobru diko,
da zbrojimo stavke
uspjeha naših?

Gurnuli smo u stranu
mnogi kamen s puta;
i mišljasmo: prolazi bit će čišći...
A nalazismo ih naprotiv
sve više zavaljene i prohodne teško.

Blato smo gazili kaljavo,
misleći: utrenik stvaramo onim,
što iza nas će doći,
a ne pomišljasmo na to,
da gaženo postaje sve više
memljivo i crno.

A kada naidjasmo u tjesnacima
na stvora čovjeku slična,

ali bez kičme i bez pogleda ravna,
udarcem ga tvojega šiljka
odbacismo,
misleći, da tako ništimo soja sjeme kukavno.
A vidjesmo, što do tada vidjeli nismo,
čitave redove u stavu čekanja
cjelova tvojega vrška, cipelo moja!

Pa zbrajajući stavke uspjeha naših,
ispod crte niže se zbroj vrijednosti čudne:
na tebi, cipelo, rupa,
na mojoj nozi žulj!

MOJ BIJELI GRAD

Na visokome brdu
sagradio sam grad,
sve tvrdi mramor čisti
i majstorski je rad.

Tornjeva na njem trista
u modri strše zrak,
a ulazi mu tvrdi,
sve sami čelik jak.

I srušio sam pute,
sve gaze, svaki most,
da ne bi mi u dvore
nezvani ušo gost.

Pa u tom bijelom gradu
u mene sva je vlast;
u njem slobode drage
uživam punu slast.

MOJE SELO

Mekana prostirka u šarama sanja,
što ju proljet vezla pri kraljevskoj šetnji
nitima od srebra,
odmatajuć klupko svemirskoga prela,
čeka na bogatu stolu
bučne svatovske povorke,
što se na životnom putu
svraćaju,
da popiju bukliju
i odlaze.

Ivicom plavo gudalo rijeke
struže po tajanstvenoj struni
i romoni melodiju,
što ju pobožno sluša vrba
i — pjesnik.

Iz zbirke “MASLINE I PALME”

EVANDJELJE

Zaorao si brazdu, Gospode,
Brazdu si zaorao novu i duboku,
I u nju bacio sjeme
Puta, Istine i Života . . .

I potresli su se stožeri zemlje
Pri klijanju božanskog Ti sjemena,
Zamirisala su polja golema mirisima novim;
Nahranili se gladni kruhom,
Što iz sijanja Tvoga ističe . . .

Put je Tvoj lijep,
Život pun i vječan,
A Istina,
Tvoja Istina, Gospode,
Lagana ko perce,
I ko čitavi svemir teška,
Kula je obrambena djeci Tvojoj,
Na koju laž i mrak
Jurišaju — uzalud . . .

Iz zbirke " MRAZOVE SESTRICE"

VUK

Golema se planina svojim oštracem zabušila u svemirsku modrinu, kao da bi se htjela bliže suncu i zvijezdama primaknuti: kao da bi htjela zaviriti u tajanstvene regione dalekih svjetova.

I zaodjela se planina hrašćem žilavim, okitila cviješćem mirisnim. Napučila se životom pernatim i krznatim. Svaki zaklon, svaka klisura i pećina jeknula pjesmom i veseljem. U njoj zacarevala ljubav, sloga, red i mir.

Nu dolutao od nekuda vuk i stao u planini uvoditi svoj red i svoje zakone.

Ustreptalo hrašće, zadrhtalo sve životinjsko carstvo. Nastao nemir, nered i nepravda.

Pozvala tada planina munju nebesku, da ona ubije vuka. I munja udarala svom svojom snagom. Lomila kamenje, cijepala pećine, ali vuk ostao živ.

Pozvala za tim planina buru, da ona smakne vuka. I napregla bura sve svoje sile. Lomila jake grane, čupala stoljetno hrašće, ali vuku ne došla glave.

I opet pozvala planina ljuti led, da bi je on oslobodio vuka. I udario led krutim mrazom, obavio svojim oklopom čitavu planinu. I život se u njoj mnogo prorijedio, mnogi uginuo, ali vuk našao u dubokim pećinama zaklona i — ostao živ.

Napokon pozvala planina u pomoć čovjeka. I došao čovjek i uhvatio se u koštac s vukom.

I unio u planinu — još veći nered.

PRIVIKNE SE

Moj susjed Nikola imao dobar kaput, ali ga je nosio dugi niz godina, pa se izlizao i postao staromodan.

Ne bilo novaca, da nabavi drugi, novi, pa moj susjed jednoga dana krojaču sa starim, da mu ga preokrene i dotjera.

Kad se Nikola napokon pojavio u popravljenom i preokrenutom kaputu, mnogi su mu se divili.

— Gle našega Nikole u novom ko mladoženja!

A Nikola se samo smješka i kicoški drži.

Ali je netko opazio, da Nikolin kaput ima sada naličje za lice, pa mu došapne:

— Lijepo si udesio taj stari kaput. Izgleda nov. Nego bit će ti nezgodno zakopčavanje. Prije si ga kopčao s lijeve na desnu, a sada to ide s desna na lijevu. Malo nepraktično.

— Ah! ništa za to! Čovjek se na sve privikne.

I ponosno otšeta dalje.

Zaista savremeno!

PRIČA O ZNAČAJU

Bilo je jednom . . .

On je poželio, da svoj značaj izgradi do uzorne ljepote i veličine. I uputio se u svijet, da istražuje, da pita pametne i glasovite, da uči i da se napreže, kako će što sigurnije i što brže do svoga cilja doći.

Na svome se je putovanju naslušao mudrih savjeta, načitao debelih knjiga, vidio koješta, a još nije našao ono, što je tražio.

I lutajući tako, stigao do morske obale, te umoran legao i tvrdo zaspao. I usnuo čudan san: našao se u kolibi, gdje je majstor kovač obavljao svoj zanat. Kovač je radio, a On je šutio i samo gledao. Kovač je uzeo šipku sirova željeza. Udario je po njoj čekićem i šipka se je savila. Zatim ju je turio u oganj da se dobro užari, pa usijanu zaronio u korito hladne vode. Sve je ovo opetovao nekoliko puta. A tada je ohladjenu šipku položio na nakovanj i udario je čekićem. Šipka se ovoga puta nije savila, nego se prelomila.

Istoga se časa On probudio.

Kad je dobro protrljao pospane oči, ugledao je u blizini starca okružena djecom. Starac je pomagao djeci sabirati šarene školjke. On podje do starca, ispriča mu, što ga po svijetu goni i zamoli ga za savjet, a da mu takodjer protumači i netom prosanjani san.

A starac je bio, na sreću, veliki mudrac. I on mu protumači ovako:

— Kovač je uzeo mekano željezo, koje se dade savijati i iz koga se prave karike za ropske lance. Ali je

on to željezo turao u oganj i kalio u hladnoj vodi, dok nije postalo tvrdim čelikom, iz koga se kuju oštra koplja, koja se lome a ne saviju. Tako je isto i s ljudskim značajem. Treba ga dugo peći u ognju bolova i stradanja i prekaliti u oceanu ljudske hladnoće i nehaja, pa tek tada postaje tvrd, otporan, čist i blistav ko brušeni dragulj.

Postupi i ti tako, pa ćeš imati ono što tražiš!

— Jao! Teško je to! — odvratio je On i udaljio se pokunjen.

DOBAR ČOVJEK

Živio je na svijetu dobar čovjek, Ne zna se ni kada ni gdje, tek se sigurno zna, da je živio.

Živio je životom pravednika. I jedina mu briga bila, da čini dobra djela. Stavio je sebi u dužnost, da svakoga dana makar komu koje dobro učini.

Ako mu to, u rijetkim slučajevima, ne bi pošlo za rukom, bio je žalostan i neraspoložen.

Tako se je on jedne ljetne večeri tužan vraćao kući. Toga dana nije uspio, da što dobra napravi.

I idući tako mrzovoljan, naidje pred nekom kućicom na dijete, koje je plakalo i ručicama po praznini grabilo.

— Što ti je, mališu? Čemu suze? — nježno zapita mališana.

— Vidiš li koliko ih je i kako su lijepe? A ni jednu ne mogu dohvatiti! — i dijete pokaže na nebeski svod osut mirijadama sjajnih zvjezdica.

— Ne plači, mališu! Ja ću ti jednu donijeti.

I okrenuo se dobri čovjek k prvoj vrtnoj ogradi i našao malu svijetleću krijesnicu i na zelenom je listiću donio rasplakanom djetetu.

Tople je suze na nevinom licu začas zamijenio radostan smiješak.

I dobri je čovjek proslijedio zadovoljan, jer mu je ipak uspjelo, da i toga dana neko dobro djelo izvede.

POKLOPAC

Ima svakojakih poklopaca . . .

Ne! Ne ću ovako početi. Izravno ću. Bez uvoda. Čemu uvod za ovako kratku priču, koja je i sama uvod u jedno ozbiljnije nenapisano razmišljanje!

Dakle udarit ću sa zamahom i neposredno; ko sjekirom u panj.

Evo ovako:

Podavno je bilo. Za svoje novo neovisno kućanstvo kupovao sam u dućanu kuhinjske potrepštine. Medju tolikim loncima i lončićima, što sam ih odabrao za potrebe novog domaćinstva, bio je jedan, što mi se osobito svidjao, ali je bio manjkav, Nije imao poklopca; taj se negdje zaturio ili izgubio. Uzeh svejedno lonac. Poslužit će valjda i bez poklopca,

Prošlo je od tada dosta godina. Mnogi od onda kupljenih lonaca svršio je u smeće ili u staro željezo. Nekoji se pak povlači po kući sa krpicama ciganskog umijeća. Nu onaj lonac bez poklopca još je zdrav kao da je jučer iz dućana donesen.

Rijetko je kada na ognjište postavljen, jer nije imao poklopca. To mu je neimanje zapravo i produljilo život.

Iz zbirke " JADRANSKI AKVARELI "

JA I TI

O more! More silno,
Jadrane plavetni,
od iskona smo braća
ja i ti.

Na plohi sedefa žitkog
tvojih sanjivih voda,
kad bijesi povedu kolo
i razbude ti moći,
rušiš, prijetiš i urlaš,
i gorkim škropilom škropiš
žrtava svojih log.

I na poljanama mojim
često razorne fijuknu bure,
i divlje nasrnu vode,
te slatke izvore smuti
gorkih potoka mlaz.

O more! More silno,
Jadrane plavetni,
od iskona smo braća
ja i ti.

U LOMNOJ BARCI

U lomnoj barci srca dva
na talasu se njišu,
u očima im sreća sja,
cjelovim sudbu pišu.

U bezdani su oni mrak
utopili sve bijede;
toplog im sunca sjajni trak
novu haljinu prede.

Maramom bijelom maše žal
pozdrav im šaljuć vrući;
barčicu stidno ljubi val
uza nju umirući.

JADRANSKI ŠAPAT

Toplo se ljeto u svom kupa znoju
I plodne njive žutim zlatom šara.
Draguljem voćka kiti granu svoju,
A sivi kamen pjesmom progovara.

Prpošni Jadran u duboke jazi
Prozirnost svoju utopio plavu
I umilno se uz obale mazi,
Nudeći suncu nagost pregizdavu

Tek lagano mu napinju se grudi,
Mrmoreć tiho kroz sunčevu svilu,
Kao da svakom došapnuti žudi,
Kako je divno na njegovu krilu

Spominjati se olujina tmasnih
I ljutih borba kroz bezbrojne zgode
Za komad kruha, imena i časti
I bljesak toli ljubljene slobode.

LOV NA SRDJELE

Na nebeskom baldahinu
Zakrijesili se dijamanti
Brušeni u radionici
Velikog Majstora.
A u dvorani noći,
Mističnom hramu, kuda se sanje roče,
Na pokretnom sagu
Planule stotine bakalja.
Čovjek će, i krvnik i svećenik,
Veliki izvršiti obred:
Nezasitnome će prinijeti žrtvu
Od tisuća nevinih.
A kada žrtva bude prinesena.
Pospani će redatelj hrama
Iza brda pomoliti ćelavu glavu
I pogasiti svijetla . . .

VIŠNJA

Neugledna i opora
ko kamena ti kolijevka
i ko naš čovjek.
Strpljiva i žilava,
srasla s nevoljom
ko i naš čovjek;
kisela poput bijede
ko i naš čovjek.

Ali u tvojoj krvi
krije se snaga,
kakove nema nijedno naše drvo,
kadra da diže i gradi,
kadra da pokreće i ruši;
krije se plamena iskra,
kadra da spali do u pepeo,
kad je iz skrovišta izazovu,
isto ko i naš čovjek . . .

Iz zbirke “TOČKE I ZAREZI”

MAŠTANJE

Zaspao sam . . .
I snivao slatko
o cvjetnoj stazi
niz široke ravni
suncem obasjane.

A iz sna slatkog zbudile me zorom
teške kapi,
što u okna udarale snažno
iz oblačnoga neba s olujinom,
kao da htješe raspršiti čari
slatkoga sanka
o cvjetnoj stazi
niz široke ravni
suncem obasjane.

Ali dok glazba
s olujnoga neba
na prozorim mojim
svirala napjeve mračne,
ja sklopio sam vjedje
i maštao dalje
o sunčanim stazam
niz široke ravni.

TEK ZNAM...

Ja ne znam što su sagovi mekani,
ni tanka svila, niti tople peći;
meni su prvi radjali se dani
pod oštrim gunjem, pri uljanoj sv'jeći.

Ja ne znam što su blistavi ordeni,
ni razvikane papirne diplome;
tek znadem: srce živo je u meni
i duša s kojom orkani se lome.

Ja ne znam što je salonska manira,
ni sve što život mogućnika skladi;
tek znam da svakom ne skidam šešira,
i pljunut smijem kada mi se zgadi.

Iz zbirke "I BRACI I SEKI"

DJEDOVA OPASKA

Čujte djeco,
pjesme ove što čitate,
nek istinu znate,
da je za vas ovo piso
jedan djedo stari
sijede kose, sijeda brka
i sa naočarim.

On je dosad piso pjesme
za velike ljude,
pa što sada pjeva djeci
tom se mnogi čude.

A ne znaju jednu tajnu
što je život skriva,
da dva puta u svom vijeku
čovjek dijete biva.

Iz zbirke „Moje selo"

~~**“DANICA” 1953.**~~

PROMETNO SREDSTVO STRICA MATE

— Ćuš! Ćuš, Dorate! Ćuš!

— Ćuš, nesrećo jedna!

Cestom, što vodi iz Omiša u Kučiće kroz uski kanjon Cetine, dugo se čulo ćuškanje gonića, a da nigdje, ni pred sobom ni iza sebe, nisi vidio živa stvora. Polegla cesta razinom rijeke, a vijugava poput udarene zmije, priljubljena uz silne dinarske litice. Sad zadje u zaklon, ko u neku dubinu, sad se savije oko neke izbočine, pa gledao ti preda se ili iza sebe, vidiš samo na prekide po malen dio puta, a na njemu tek slučajno možeš uočiti putnika ili životinju. Ali kako se je tu Dinara veoma približila Mosoru, a Cetina sašla u ravan, te se lijeno vuče bez buke i šumora, svaki se glas u tom zatvorenom prostoru čuje iz velike daljine. Blize litice i pećine taj glas još više pojačavaju i jekom umnožavaju i prenašaju, pa dok ga razgovijetno čuješ, nikada nisi na čistu, s koje strane on dolazi.

Podnevna je ura, a krasan dan. Jedan od onih divnih dana proljeća na izmaku. Sve je još u mirisu i u bujanju. Sunce još nije ispilo iz zemlje obilne zimske i proljetne kiše, pa i u golim brdima ima još života i ptica i stada i pastira.

Iza duljeg ćuškanja i nagovaranja ukaže se napokon iza kamene izbočine u vrhu livada magare i čovjek. Još malo i raspoznao si strica Matu i njegova Dorata, Star seljak, jedva nogu za nogom vuče, a njegovo magare, koga on konjskim imenom nazivlje, (magaradi se kod nas ne daju nikakova imena), takodjer je staro. I ono se jedva

vuče cestom i svaki čas zastane, da uz put zagrize travku, ošljebad ili grančicu kakova zaprašena grma. Natovareno je, ali ne teško. S jedne je strane samara praćom i konopčićem pritegnuta vrećica sa pet-šest kilograma soli, s druge strane visi čadjava torba sa svakojakom sadržinom kućnih potrepština, što ih je otac Mate u gradu nakupovao za se i za još kojega susjeda. Ne ide se svaki dan u grad, a kad se ode, treba podmiriti potrebe za dulje vremena. Poprijeko preko samara prebačena je vreća. U njoj ima nešto, ali lagano, pa kad tovar malo zakaska, i vreća preko samara poigrava, ko da joj je ugodno tako otmjeno jahanje.

Dok bi se magare zabavilo kojim slučajnim zalogajem, stric bi Mate skoknuo u stranu i oštrim kosijerom pokosio bus mliječa, što tuda u procjepima obilno raste, te pokošeno brzo strpao u vreću na tovarećem samaru, a sve se obzirući da li ga tko vidi pri tom poslu. On je baš i izabrao ovu podnevnu uru, kad je, zbog vrućine, najmanje putnika na putu.

Stric Mate je, mora se znati, bio stravstven ribič na Cetini. Mnoga je jegulja i klijen nastradao pod njegovom rukom. A lovio je najviše na nedopušten, na zabranjen način. Jedan od tih zabranjenih načina bio je i mliječenje, trovanje ribe mlijećom. I zato je on pazio, dok je braoml iječ, da ga tko ne vidi. Mogao b ga, vrag ne spava, prijaviti vlastima, pa eto ružna skapanja. Osobito se je čuvao žandara i financa. S njima nema šale. Koga oni uvrebaju, taj ne pobježe ispred globe ili zatvora. Najčešće zatvora, jer bi rijetki mogao ili htio globu platiti. Zatvor je svakako jeftiniji i praktičniji. Odležiš tamo dva tri dana, pošteno se odmoriš, a dadu ti štogod

i pojesti, pa nakon toga — nikome ništa.

A što je stric Mate baš danas išao u grad i, tobože usput rezao mliječ, ima i to svoj razlog. Jučer je on, svrljajući oko rijeke vidio u lokvanju na Vrbicama jato lijepih kljena. U lokvanju opala voda. A pomrčina je noćas dobra. Divna zgoda, da slasnim zalogajem omasti stari brk.

Upravo on napunio i podvezao vreću, kad začuje nekakav žamor nalik na gundjanje, što ga lagana zračna struja do njegova uha donijela. Ogleda se. I kako je bio na zgodnu položaju, ugleda pred sobom, u Javornici, čovjeka, koji, prolazeći ispred Gospine slike davno tamo u liticu uokvirene, glasno moli Gospino Pozdravljenje.

— Nije pogibelj! Tko moli, zlo ne misli. Žandar i financ nisu, — umoje stric Mate. — oni ne mole. A nije ni lugar, kad nema puške. Eh, sad bismo mogli i malo brže.

I ćušne svoga Dorata:

— Ćuš, Dorate! Ćuš, nesrećo! Kad ćemo ovako kući? Poginut ćemo na putu od gladi.

A zna magare, da ga doma ne čeka nikakav objed, pa mu se svejedno ne žuri. Radje on nastoji ugrabiti kakav zalogaj uz put. Batine se nije bojao. Stric Mate nije znao nikoga tući, pa ni magare. Jedino bi mu katkada poletjela ruka na ženu, i to ako je bio osobito vinetan. Malo bi je počešljao, — to je bio njegov izraz, — ali bi se brzo pokajao i pomirio.

Jedva se mimoišao sa samcem putnikom, kad zamnije prodoljem drndanjem teretnih seoskih kola. Sad se čula neka tutnjava poput daleke grmljavine, sad opet orljava, ko da se čitave gomile kamenja s brda u dolinu

ruše. Rumor se je hitro približavao i na Trgovišću dostigla strica Matu kola.

Bila to kola s dobrim vrancem seoskog gazde, koga sve selo poznavalo pod imenom Mojsije. Nije on bio nikakova istaknuta ličnost, niti je bio, a i ne bi htio biti, nekakav poglavar ili vodja, pa mu, bajagi, selo nadjenulo ime velikog biblijskog narodnog izabranika. Ne! Sasvim drugi je bio tomu razlog. Ovaj kučiški Mojsije je bio bogat gazda, a steklac da mu na daleko para tražiš. Nikada se nije dovoljno naspavao, nikada pristojno odmorio, pa nikada mirno do sita ni najeo. Uvijek u nekoj jurnjavi, uvijek u poslu, Sticanje i neprestano sticanje. Kao da će dovijeka živjeti, i kao da hoće čitavo selo sebi prisvojiti. Ni pomoliti se pravo Bogu nije imao kada. Na putu i pri poslu neprestano bi samo mrmljao i mrsio Očenaše i Zdravomarije, a da nije zahvaćao ni u smisao pojedinih riječi, ni u sadržaj čitave molitve.

— Hvaljen Isus, striče Mate! — pozdravi Mojsije, onako ohol s kola, prestižući sporog Dorata. A da se malo i našali sa stricem Matom doda: — Polako ti striče! Nije žurno, pa čemu da se umaraš! Nego, hoćeš li štogod poručiti kući?

I kola su odjurila, a da Mojsije više nije čuo, što mu je stric Mate odgovorio.

To se je sve dogadjalo na ravnoj cesti. Nu sad put udari uz brijeg pa hvataj, kume sapu! Povije se okuč ko, recimo, beskičmenjak ispred mogućnika. Sve zavoj iznad zavoja, sve dulji od drugoga. A desetak ih je do u selo. Da ih je lako savladati kao što ih je lijepo vidjeti, ni po jada.

Na prvu okuč Mojsije naletio kasom. Nu konj brzo

kas izmijenio korakom, pa još i sporim i teškim. Kočijaš sišao s kola i pješačio uporedo. Sve je najslađje povike na konja istresao, i bičem se pomagao, pa i upirao u kola, gdje god je cesta bila malo deblje pošljunćena. A svejedno je sporo naprijed odmicao. Strana je strana, a ona svojih zakona ne odstupa.

Stric Mate je sa svojim Doratom udario prečacima. Kud može koza tud će i magare, pa makar i natovareno. Čuška striko i nagoni živinče na brži korak, ali magare, ko svako magare ima svoj zakon i svoje običaje, pa možeš ga nagoniti, pa možeš ga i tući, ono zna kojom brzinom ima ići, ma ni za sekundu brže. No svejedno. Prečaci su kratki a serpentine duge, pa se je stric Mate sa svojim prometnim sredstvom brzo našao daleko iznad Mojsijevih kola. Kad je sračunao, da bi ga ovaj mogao čuti, podvikne mu:

— O gazda Mojsije! Gazda Mojsije. Da ti pozdravim doma? Imaš li im što poručiti?

Mojsije ga je čuo. I nešto je poluglasno zabrundao.

Bio je zabavljen pomažući svome konju, da iz debelog šljunka izvuče kola.

*

Stric Mate je stanovao u maloj, rdjavo gradjenoj kućici, koja je ujedno bila i štala i pojata i kuhinja i stambena zgrada.

Ta kućica, u vrijeme kad je sagradjena, stajala je sasvim na kraju komšiluka, kao da nikome nije htjela smetati, ili kao da se je stidjela svoga siromaštva. S godine u godinu nicale su oko nje nove zgrade i potpuno

je opkolile. Ili su te nove zgrade, a uistinu sve mali neukusni kućerci, opkolile kuću strica Mate, da je ogrle i zagriju, ili možda da zaštite taj vrlo rijetki spomenik čudne graditeljske vještine... Tko bi to znao!

Sagradjena je u nekakvoj rupi. Sa sjevera je pritisnula gromada zemlje, pa si joj vidio samo krov. S juga si ustanovio, da je kuća na pod. Na taj pod se je ulazilo uz nekoliko kamenih basamaka. Popodjena svim i svačim, a najviše šupljinama, pa se je po tome prostoru mogao kretati samo onaj, koji mu je bio potpuno vješt. Tim teže što kuća nije imala prozora. A nije ih ni trebala, jer su vratni bile tako udešene. da su propuštale dovoljno zraka i svijetla. Kad bi je zimi snijeg zameo, ličila je na pravu eskimsku kolibu.

U toj i takovoj je kući živio stric Mate sa ženom Matijom.

Djece nisu imali. U boljim danima držali su pet-šest ovaca, kravu i magare. Imanje je bilo veoma malo. Ali je stric preuzeo kao kmet imanje jednog iseljenika mještanina.

Nije bio osobiti težak, ali je ipak nekako išlo, dok je bio pri snazi. Nu koliko je godina njegova radna sposobnost jenjavala, toliko je polje manje prihoda davalo. Smanjivanjem prihoda i vlasnik je zemlje smanjivao svo posjed; svake bi godine prodao po koji komad kojemu seljaku, a ovaj bi strica Matu lišio kmetskih obaveza. Gubeći tako komad po komad rdjave i još rdjavije obradjene zemlje, smanjivao se i broj živadi u stričevoj kući. Najprije odoše ovce, pa krava. Na koncu je ostao sam sa ženom i — s magaretom.

Od magareta se stric više nije dijelio. Kud on, tud

i ono. Jedino nedjeljom k velikoj Misi, premda je rijetko tamo išao, dolazio bi sam. Toliko se je Matin komšiluk bio navikao na njegovo magare, koje je, osim starosti, u svemu bilo slično svakom drugom magaretu, da ga je i po glasu poznavalo. I kad bi taj dugouhi Dorat zamagarčio, zarevao, svatko je točno znao, gdje se nalazio stric Mate — kod kuće, u Krušicama, u Brišinama, u Cukovači ili na Cetini.

Većinu komada zemlje, što ih je stric Mate kao kmet obradjivao, pokupovao je Mojsije, i zato su se oni dva uvijek nekako poprijeko pogledavali i izazovno susretali. Tako bi, kažimo, prošao stric Mate u Brižine. Tu je imao nekakav izgladnjeli vinograd u žutoj neplodnoj varici, a skoro nikada ne zadjubren. Osamario bi Dorata. Na jednu bi stranu samara privezao težački alat, o drugu objesio burači opola i u torbi što je mogao i imao. Dug je dan, a gladan težak gotova mrcina. Čuška on pred sobom živinče i kreše ognjilom o kremen, da pripali zemljanu lulu na kratku kamišu u obliku nešto opruženog velikog *S*. Tu se sretne s Mojsijem, jer i on tim istim putem. kojim može samo koza i magare, morao u svoje polje. Naprtio Mojsije na se i alat i hranu i piće. pa će pod teretom već napo umoran stignuti na njivu. To je Mate odmah huncutski zapazio:

— Čemu nisi upregao, čovječe Božji? Što štediš kola i konja? Zar ti još malo sticanja?

— Mogao bi i ti, striče, malo poštedjeti Dorata. Ako ga izgubiš, ne ćeš više takova naći, pa da pola carevine obadješ — ruga mu se Mojsije.

— Za mene je dobar, i boljega ne trebam! — brani se stric.

ili bi bilo u vrijeme berbe.

Sve se žuri, znoji i sve pjeva. Svatko je dobro raspoložen i sa svakim se veselo susreće. I stric Mate bere, ali ne gnječi u polju. On bez žurbe i napora dogoni na svome Doratu groždje u košarama. Pustit će da se dan-dva malo ocijedi, pa će vino biti i jače i mirisnije. Dotle Mojsije i njegova kućna čeljad znoje se i dahću pod punim teškim mješinama uz uzbrdice, uz potočine i sivine. Smije se Mojsije, a noge mu pod bremenom klecaju i jedva od umora dahće. Ali sretnuvši strica Matu sa njegovim dugouhim prometalom, ne može odoljeti, a da mu ne dobaci:

— Polako, striče, ima još u Boga dana! A i natovario si ga nemilo. Jadno živinče!

— A ti se samo žuri! Ne ćeš svejedno stotu uhvatiti. A evo ja natovario svoje magare, a ti sebe i svoju čeljad, pa što kome Bog i sreća dade.

*

Nitko u komšiluku nije znao godine strica Matina magareta. A nije takodjer nitko znao, o čemu uopće žive i kako je moglo, uz onakove životne okolnostii dostignuti onoliku starost. U jaslama bi samo u rijetkim slučajevima štogod našlo. Kad je s gospodarom bilo u polju, grizlo je sve do čega je došlo. A kad je bilo na odmoru, kod kuće, lunjalo je bez ulara, po danu i po noći, po putevima i oko živica komšijskih, i što bi tuda našlo, bilo je njegovo. I to mu je moralo biti dosta.

A stric Mate, koji se u sporosti nije ni malo razlikovao od svoga Dorata, nije se ni u izdržljivosti i u

oskudici mnogo od njega odvajao. Nitko nije mogao shvatiti, kako i od čega taj čovjek živi. A bilo je jasno: živio je i u nikoga ništa nije pitao. Jedino bi pokatkad nekoga zamolio, da mu napuni lulu.

Kad je kuća već sasvim osiromašila, ode i stara Matija svetome Luki. Ostao stric Mate sa svojim Doratom, ko dvoje u ljudskom društvu suvišnih stvorova. Jedan je znao, a drugi možda instiktivno naslučivao, da i njima njje još za daleko putovanja.

Tvrda litica, izjedana vlagom i mrazovima i paljena suncem, puca i drobi se, pa se jednoga dana otkine od planine i surva u dolinu. Tako tvrdi kamen, a kako će da odoli razornim zakonima nijemo živo biće, krhkije i osjetljivije od mrtvog kamena?

Nikakovo čudo dakle, kad je naskoro jednoga jutra staro magare sva četiri nepotkovana kopita okrenulo uvis. Stric ga je Mate teškom mukom dva-tri puta okrenuo, odmah ispod kuće iskopao jamu i zasipljujući u njoj svoga dugogodišnjeg druga i pomagača, održao mu je kratki oproštajni govor:

— Lezi i počini! Napatio si se i naradio, i dosta je toga bilo. A ni meni nije ništa bolje bilo; ni bolje ni lakše. Širok je i velik ovaj svijet, a mi smo dva bili na njemu sami. Nitko nas nije milovao za života, nitko nas neće ni požaliti iza smrti. Lezi i počini!

Kad je zadnja gruda zemlje pala na lješinu, stric je Mate zaplakao, što nije bogzna otkada u životu.

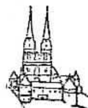
Do par mjeseci bio je sprovod i stricu Mati. Nažívio se dovoljno, napatio i još više i otišao na onaj svijet, a da nije nikome u životu što skrivio.

Par godina iza njega umrije i Mojsije, bogati seoski

gazda. Uza sve njegovo sticanje i bogatstvo na posljednje je putovanje otišao istim prometnim sredstvom kojim i pokojni stric Mate: crkovni jelovi sanduk i četiri susjeda kao nosači, uz pratnju, ni bolju ni lošiju, kakovu selo priredjuje svakome bez razlike.

Isto im je zvono posmrtnu popratnicu otkucalo.

SADRŽAJ

13, BENBOW WAYE, COWLEY
ENGLAND